

sociology of the senses: understanding people and society through the senses

Saranya Tarat

postgraduate student

Faculty of Sociology and Anthropology (Social Research), Thammasat University

วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 34(2): กรกฎาคม - ธันวาคม 2558

บทความ

แนวคิดสังคมวิทยาผัสสะ: การทำความเข้าใจผู้คนและสังคมผ่านผัสสะ

สรัญญา เตรีตน์

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทบทวนวรรณกรรมเพื่อพัฒนาโครงร่างวิทยานิพนธ์หัวข้อ
“ผัสสะกับการใช้ชีวิตของคนตาบอด” หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความนี้มุ่งอธิบายสาระสำคัญของแนวคิดสังคมวิทยาผัสสะ โดยการทบทวนวรรณกรรม เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ จุดมุ่งเน้น และวิธีการศึกษาของแนวคิดสังคมวิทยาผัสสะ มุมมองและคำอธิบายของสังคมวิทยาผัสสะแตกต่างจากศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น ประสาทวิทยาหรือจิตวิทยา โดยมีได้มองผัสสะในฐานะที่เป็นกระบวนการรับรู้ของร่างกายที่ทำงานอย่างอัตโนมัติหรือเป็นเรื่องของสามัญสำนึกเพียงอย่างเดียว หากแต่พิจารณาผัสสะในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคมและมีบทบาททางสังคม ผ่านกระบวนการให้ความหมายและคุณค่าทางสังคม การรับรู้ทางผัสสะจึงเกิดจากการตีความของประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การอธิบายผัสสะในมิติทางสังคมเช่นนี้จึงนำไปสู่วิธีการศึกษาสังคมโดยใช้ผัสสะเป็นช่องทางการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจผู้คน สังคม และวัฒนธรรม

คำสำคัญ: สังคมวิทยาผัสสะ, ผัสสะ, ประสบการณ์ทางผัสสะ

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This article reviews the background, conceptual frameworks, and methods in the field of sociology of the senses. Sociology of the senses, unlike scientific approaches such as neurology and psychology, does not consider senses as automatic physiological or psychological responses. On the contrary, it describes the senses in terms of its social construction and social role. Senses have long been embedded in social meaning and social values. The perception through senses is reified through cultural interpretation and sensory experience. Hence, sensory practices are ways of cultural expression. Furthermore, sensory experiences indicate the understanding of people towards the social world. Approaching the senses from this sociological perspective has broadened social science research methods by integrating and mediating the senses in our understanding of people lives, society, and culture.

keywords: sociology of the senses, senses, sensation, sensory experience

บทนำ

คุณเคยสงสัยไหมว่า เราได้รู้อะไรว่าสิ่งนั้นคืออะไร? ความรู้ด้วยสิ่งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร? และทำไมเราจึงแสดงการกระทำต่อสิ่งที่เรารับรู้แตกต่างกันไป? เราทำราวกับว่าการรับรู้ (perception) ผ่านผัสสะเหล่านี้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งคำถามเกี่ยวกับการรับรู้ผ่านผัสสะนี้ ศาสตร์ทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น จิตวิทยาและประสาทวิทยา ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับผัสสะทั้งห้า (การมองเห็น การได้ยิน กลิ่น การสัมผัส และการลิ้มรส) ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานทางร่างกายที่ใช้ในการรับรู้สิ่งรอบตัว โดยกระบวนการรับรู้นี้จะทำงานอัตโนมัติเมื่อมีสิ่งเร้าภายนอกมากระตุ้น และถูกส่งต่อไปยังสมองเพื่อประมวลผลและสั่งการการกระทำต่อสิ่งนั้น ดังนั้นผัสสะจึงเป็นความสามารถพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตที่ใช้ในการรับรู้และเรียนรู้โลก ซึ่งงานศึกษาผัสสะในเชิงสังคมศาสตร์เห็นด้วยกับข้อเสนอที่ว่า ผัสสะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการรับรู้และดำเนินชีวิตของผู้คน แต่มีมุมมองในการอธิบายกระบวนการรับรู้ทางผัสสะที่แตกต่างออกไป คือ ผัสสะเป็นสิ่งที่สร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการให้ความหมายที่แตกต่างออกไปในแต่ละวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาผัสสะจึงสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคมที่ประกอบสร้างการใช้ผัสสะของผู้คน (Vannini, Waskul, and Gottschalk 2012)

บทความนี้สนใจแนวการศึกษาสังคมวิทยาผัสสะ ในฐานะที่เป็นการขยายองค์ความรู้และแนวทางในการศึกษาสังคมผ่านผัสสะ สังคมวิทยาผัสสะชวนให้ตั้งคำถามกับสิ่งที่เราเคยชิน อาจมิได้ตระหนักถึง หรือตั้งคำถามกับการใช้ผัสสะในแต่ละวัน และชวนให้เราย้อนกลับมาทบทวนว่าประสบการณ์และความรู้สึกต่อสิ่งรอบตัวของเราถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างไร มุมมองในทางสังคมวิทยาที่มีต่อผัสสะเป็นจุดเปลี่ยนจากชุดคำอธิบายผัสสะในทางวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับการรับรู้ผ่านผัสสะของผู้คน จากกระบวนการตอบสนองอย่างอัตโนมัติทางร่างกายหรือสัญชาตญาณมาสู่การมองโดยมีมิติทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง การรับรู้ผ่านผัสสะเกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคมที่กำหนดการใช้ผัสสะและการให้ความหมายแก่การรับรู้ แล้วนำมาสู่การสร้างประสบการณ์ทางผัสสะ (sensory experience) ที่เปรียบเสมือนคลังความรู้ที่ผู้คนใช้เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งต่างๆ รอบตัว

สังคมวิทยาผัสสะมองผัสสะในฐานะที่เป็นสิ่งสร้างทางสังคม และพยายามชี้ให้เห็นถึงแหล่งที่มาของความรู้ กระบวนการรับรู้ และความเข้าใจที่มีต่อการรับรู้ผ่านผัสสะว่ามีได้ก่อรูปร่างอย่างไรจากแหล่งที่มา แต่เกิดขึ้นจากการเข้าเป็นสมาชิกของสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถรู้ได้ด้วยตนเองว่าสิ่งที่เรามองเห็น สัมผัส หรือได้กลิ่นคืออะไร และมนุษย์มิได้รับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงในแบบที่สิ่งนั้นเป็นโดยตรงไปตรงมา แต่กระบวนการรับรู้นี้ถูกกล่อมเกลากจากการให้ความหมายและการให้คุณค่าทางสังคมในแต่ละสังคมวัฒนธรรมที่ถูกกำกับด้วยภาษา ทำให้เราสามารถระบุสิ่งที่เรามองเห็นคืออะไร กลิ่นนี้เป็นกลิ่นของอะไร กลิ่นนั้นหอมหรือเหม็น ชอบหรือไม่ชอบกลิ่นนั้น รวมถึงวิธีการจัดการต่อกลิ่นเหล่านั้น เป็นต้น ทั้งนี้ผัสสะมิใช่สิ่งที่ถูกกระทำทางสังคม แต่มีความไหลเลื่อนและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและสภาพแวดล้อม ที่นำมาสู่การสร้างประสบการณ์ทางผัสสะที่แตกต่างหลากหลายกันไปในแต่ละบุคคล พื้นที่ และเวลา นอกจากนี้การศึกษาผัสสะทางสังคม มิได้มองผัสสะในฐานะที่เป็นสื่อกลางในการเรียนรู้และเข้าใจโลกเท่านั้น แต่ยังมีบทบาททางสังคมที่ถูกใช้ในการปฏิสังสรรค์ทางสังคมอีกด้วย เนื่องจากผัสสะเป็นช่องทางในการรับรู้ ตีความ ทำความเข้าใจ และแสดงการกระทำในลักษณะที่สอดคล้องกับผู้ร่วมสนทนา รวมถึงเป็นช่องทางในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมทางสังคมที่ก่อรูปประสบการณ์ผัสสะของปัจเจกบุคคล

สำหรับผู้เขียน ความท้าทายในการศึกษาผัสสะทางสังคมคือทำอย่างไรจึงจะสามารถเข้าถึงและเข้าใจผัสสะและประสบการณ์ทางผัสสะของผู้คนได้ เนื่องด้วยแต่ละกลุ่มคนอาจมีรูปแบบการใช้ผัสสะและความสามารถในการใช้ผัสสะเพื่อเก็บรายละเอียดสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตที่ต่างกันไป บริบทและประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคลอาจทำให้ผู้คนมีประสบการณ์ทางผัสสะและให้ความหมายกับประสบการณ์ทางผัสสะที่ต่างกันไป รวมถึงข้อจำกัดของภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอดประสบการณ์และอารมณ์ความรู้สึก นี่จึงนำมาสู่คำถามว่า วิธีการศึกษาแบบใดที่เหมาะสมกับการศึกษาสังคมและผู้คนผ่านผัสสะ โดยบทความนี้จะเสนอ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความเป็นมาของแนวคิดสังคมวิทยาผัสสะ ข้อเสนอของสังคมวิทยาผัสสะ และวิถีวิทยาในการศึกษาตามแนวคิดสังคมวิทยาผัสสะ

ความเป็นมาของสังคมวิทยาผัสสะ

สังคมวิทยาผัสสะมีไ้ศาสตร์แรกที่หันมาสนใจและศึกษาผัสสะในมิติทางสังคม โดยในช่วงทศวรรษ 1960 ก็เริ่มมีมานุษยวิทยาผัสสะ (anthropology of the senses) ซึ่งเสนอว่าผัสสะเป็นสิ่งที่สร้างทางสังคมและวัฒนธรรม การรับรู้ผ่านผัสสะเกิดขึ้นจากการให้ความหมายและคุณค่าในแต่ละวัฒนธรรม (Classen, Howes, and Synnott 1994; Herzfeld 2001) จึงทำให้มนุษย์สามารถรับรู้และจัดประเภทสิ่งต่างๆ รอบตัวได้ ทั้งนี้ผัสสะมิได้ถูกให้ความสำคัญเท่ากัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้บางผัสสะสำคัญกว่าผัสสะอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของตัวอักษรที่ทำให้การมองเห็นเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในการเรียนรู้โลกแทนการได้ยิน (McLuhan 1962)

งานศึกษาผัสสะทางมานุษยวิทยาในช่วงแรกมุ่งเน้นให้เห็นถึงความแตกต่างของการใช้ผัสสะในแต่ละวัฒนธรรม เช่น งานศึกษาของเดวิด ฮาวส์ (David Howes) สตีเวน เฟลด์ (Steven Feld) และคอนสแตนซ์ คลาสเซน (Constance Classen) ทำให้เห็นถึงบทบาทของผัสสะอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการมองเห็น การศึกษาบทบาทของกลิ่นของฮาวส์พบว่า สังคมชนเผ่าที่ไม่ใช่คนผิวขาวนั้นมีประสบการณ์เกี่ยวกับผัสสะด้านกลิ่นที่หลากหลาย กลิ่นเข้ามามีบทบาททางสังคมในแต่ละสังคมวัฒนธรรมผ่านการให้คุณค่าและการนิยามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิสัมพันธ์กับโลกทางสังคม เช่น การใช้กลิ่นระบุตัวบุคคล ระบุสถานที่ แบ่งชนชั้นและเพศ กำหนดการปรุงอาหาร เป็นต้น (Classen, Howes, and Synnott 1994; Herzfeld 2001) เฟลด์พบว่าสำหรับชาว Songhay เสียงเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เพราะผู้คนสามารถซ่อนตัวไม่ให้มองเห็นได้แต่ไม่สามารถซ่อนเสียงได้ อีกทั้งเสียงยังเข้ามามีบทบาทในการทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมและพื้นที่มากกว่าการมองเห็น (Feld 1982) ส่วนคลาสเซนนั้นเสนอว่า การสัมผัส (touch) เป็นผัสสะที่ผู้คนใช้ในการสำรวจและเรียนรู้โลกไม่น้อยกว่าการมองเห็น และการสัมผัสยังเป็นผัสสะที่สามารถใช้ในการสื่อสารได้โดยอยู่นอกเหนือข้อจำกัดของภาษา หรือที่เรียกว่าการสื่อสารแบบอวัจนภาษา (Classen 2005) นอกจากนี้ ในความเป็นจริงผู้คนในสังคมต่างๆ ล้วนแล้วแต่ใช้ชีวิตและรับรู้สิ่งต่างๆ ด้วยผัสสะที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม และให้ความหมายแก่การรับรู้ผ่านผัสสะที่แตกต่างกัน (Benedict 1934; Ingold 2011)

ไม่เพียงเท่านั้น การรับรู้โลกทางสังคมยังเกิดขึ้นจากการใช้ผัสสะที่มีร่วมกันในการทำความเข้าใจและสร้างประสบการณ์ทางผัสสะ อาจเป็นไปได้ว่าการรับรู้ของผู้คนมิได้แยกส่วนตามช่องทางรับผัสสะ หากแต่เกิดขึ้นจากการรับรู้ผัสสะต่างๆ ร่วมกันและถูกตีความพร้อมกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้คนสังกัดภายใต้สังคมเดียวกันอาจมีการใช้ผัสสะ ความละเอียดในการรับรู้ผัสสะ และการให้ความหมายกับประสบการณ์ทางผัสสะที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขชีวิตของแต่ละบุคคล ตัวอย่างเช่น นักดนตรีอาจมีความสามารถในการได้ยินที่ละเอียดกว่าคนทั่วไปด้วยเงื่อนไขของอาชีพ หรือการใช้ผัสสะของผู้พิการทางสายตาที่แม้ว่าพวกเขาจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่ให้อำนาจกับการมองเห็น แต่เงื่อนไขทางร่างกายทำให้การรับรู้ของพวกเขาต้องเกิดขึ้นผ่านผัสสะอื่นๆ โดยผัสสะที่ถูกใช้เป็นผัสสะแรกๆ ในการเรียนรู้โลกคือเสียงและการสัมผัส ทำให้พวกเขามีความละเอียดในการใช้ผัสสะดังกล่าวมากกว่าคนตาดี และมีรูปแบบการเรียนรู้และรับรู้ผ่านผัสสะที่แตกต่างไปจากคนตาดีแต่สามารถทำความเข้าใจโลกได้เช่นเดียวกัน

ในขณะที่มานุษยวิทยาผัสสะเติบโตเต็มที่และชี้ให้เห็นถึงบทบาททางสังคมของผัสสะที่แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม สังคมวิทยาผัสสะเองก็กำลังอยู่ในระยะแรกเริ่มและมีฐานความคิดในลักษณะเดียวกัน คือผัสสะเป็นสิ่งสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสังคมวิทยาผัสสะมีรากฐานอยู่ในทฤษฎีของนักสังคมวิทยาคลาสสิก เช่น จอร์จ ซิมเมล (Georg Simmel) ยอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ไฮเวิร์ด เบคเคอร์ (Howard Becker) เออร์วิง กอฟฟ์แมน (Erving Goffman) และจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่เน้นความสำคัญของผัสสะในกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม เช่น งานของซิมเมลที่สะท้อนมุมมองผัสสะในฐานะสื่อกลางที่ทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถรับรู้อารมณ์และทำความเข้าใจตัวตนของผู้คนได้ (Park and Burgess 1970; Synnott 1993) นอกจากนี้ผัสสะยังมีบทบาทในการสร้างตัวตน กล่าวคือ ผัสสะเป็นช่องทางในการรับรู้สถานะของตนเองในพื้นที่ ในชุดความสัมพันธ์ และปฏิภพที่คนอื่นมีต่อเรา ประสบการณ์ทางผัสสะเหล่านี้จะถูกสะสมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างและนำเสนอตัวตน (Feld and Basso 1996; Goffman 1959; Weinstein and Weinstein 1984) ในแง่นี้

ตัวตนจึงเกิดจากประสบการณ์ทางผัสสะที่หลอมรวมผ่านการปฏิสัมพันธ์ การสะท้อนความรู้สึกสัมผัสที่รับรู้ และการทำความเข้าใจแก่การให้ความหมายกับประสบการณ์

อาจกล่าวได้ว่าสังคมวิทยาผัสสะพยายามเชื่อมโยงมิติทางร่างกาย ความรู้สึกนึกคิด และสังคมวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ผัสสะเป็นสิ่งที่สร้างทางสังคมที่เกิดจากกระบวนการสร้างความเข้าใจและให้ความหมายทางสังคมวัฒนธรรมต่อการรับรู้ผ่านผัสสะ อันเป็นพื้นฐานของการสร้างประสบการณ์ทางผัสสะ และพยายามชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ผ่านผัสสะเป็นกระบวนการตีความมากกว่าปฏิกิริยาตอบโต้ตามธรรมชาติหรือการถูกกระทำจากแรงกระตุ้นภายนอก (Maslen 2015; Synnott 1993; Vannini, Waskul, and Gottschalk 2012) ตัวอย่างเช่น ประสบการณ์การสัมผัสที่เกิดขึ้นภายใต้วัฒนธรรมที่แต่ละสังคมสร้างขึ้นนั้นเกี่ยวกับสิทธิในการสัมผัสและการถูกสัมผัสว่าใครสามารถสัมผัสใครได้ สัมผัสอย่างไร ในสถานที่ใด และการสัมผัสรูปแบบนั้นสื่อความหมายอย่างไร ทำให้ผู้คนใช้การสัมผัสแตกต่างกันออกไปตามความสัมพันธ์ของผู้ร่วมปฏิสังสรรค์และบริบททางสังคม เช่น พ่อและแม่สามารถสัมผัสลูกชายและลูกสาวได้ ญาติพี่น้องเพศตรงข้ามสามารถสัมผัสเนื้อตัวกันได้ในตอนเด็กแต่การสัมผัสจะลดลงเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น หรือแพทย์ที่สามารถสัมผัสคนไข้ได้ในทุกส่วนของร่างกายเมื่ออยู่ในพื้นที่ของโรงพยาบาลภายใต้เงื่อนไขของการรักษา แต่ถ้าอยู่นอกเหนือบริบทของการรักษา การสัมผัสอาจหมายถึงการคุกคามทางเพศ นอกจากนี้การสัมผัสยังเป็นการกระทำที่มีนัยแฝง เช่น การจับทักซ์ตรีย์แสดงถึงความเคารพและจงรักภักดี เป็นต้น

สังคมวิทยาผัสสะ: กรอบการศึกษาผัสสะกับสังคม

เรารู้ได้อย่างไรว่าสิ่งนั้นคืออะไร? และความรู้ว่าด้วยสิ่งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร? สังคมวิทยาผัสสะอธิบายแหล่งที่มาของความรู้เหล่านี้ว่าผัสสะทั้งห้าถูกจัดเป็นช่องทางในการรับรู้และเป็นแหล่งที่มาของข้อมูลที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัว แล้วนำมาสู่การสร้างประสบการณ์ทางผัสสะ การรับรู้สิ่งต่างๆ ผ่านประสาทสัมผัสนั้นมีใช้การรับรู้ตามความเป็นจริงหรือการรับรู้สิ่งนั้นตามที่มันปรากฏอยู่ แต่เกิดจากการใส่รหัสความหมายทางสังคม

ที่มีต่อสิ่งนั้น ทำให้เรารับรู้ เข้าใจบางสิ่ง และสามารถแยกแยะประเภทของประสบการณ์ทางผัสสะ ดังที่เอเวียตาร์ เซอร์บาเวล (Eviatar Zerubavel) เรียกว่า “island of meaning” หรือกระบวนการสร้างความหมายให้แก่ประสบการณ์ทางผัสสะที่ทำให้ประสบการณ์ทางผัสสะสามารถเข้าใจได้ โดยการเปลี่ยนการรับรู้ผ่านผัสสะให้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญ และจัดกลุ่มสิ่งที่คล้ายกันเข้าไว้ด้วยกัน แยกสิ่งที่แตกต่างไว้อีกกลุ่มหนึ่ง แล้วสร้างคำศัพท์และใส่ความหมายให้กับสิ่งนั้น ทำให้เราสามารถจัดประเภทสิ่งรอบตัวได้ (Zerubavel 1991 อ้างใน Vannini, Waskul, and Gottschalk 2012) ด้วยเหตุนี้ ผัสสะจึงเป็นสิ่งที่อยู่ระหว่างความสัมพันธ์ของความหมายและรูปธรรม ตัวตนและสังคม ความรู้สึกนึกคิดและร่างกาย โดยการรับรู้ทางประสาทสัมผัสปรากฏขึ้นระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้น (modes) และการใส่รหัส (codes) ที่เราให้ความหมายและตีความ กับการตระหนักรู้ทางผัสสะได้ตรงกันและสามารถสื่อสารกับผู้คนในสังคมได้อย่างเข้าใจ ในหัวข้อนี้จะนำเสนอประเด็นที่ใช้ในการศึกษาสังคมวิทยาผัสสะ โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อคือ 1) ผัสสะกับกระบวนการให้ความหมายทางสังคม 2) ลำดับชั้นของผัสสะ และ 3) ประสบการณ์ทางผัสสะ (sensory experience)

ผัสสะกับกระบวนการให้ความหมายทางสังคม

การให้ความหมายต่อการรับรู้ผ่านผัสสะมิได้เกิดขึ้นอย่างล่องลอย แต่เกิดจากกระบวนการให้ความหมายทางสังคมและการตีความของปัจเจกที่เชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์ของตน กล่าวคือ ในการทำความเข้าใจสิ่งที่รับรู้ผ่านผัสสะ จำเป็นต้องอาศัยทักษะในการตีความของปัจเจกที่จะดึงเอาชุดความหมายที่สังคมสร้างให้กับสิ่งนั้นๆ ขึ้นมาควบคู่ไปกับอาศัยประสบการณ์ของผู้ตีความมาใช้ในการให้ความหมายต่อสิ่งที่รับรู้ในสถานการณ์นั้นๆ เพื่อทำความเข้าใจและสร้างชุดประสบการณ์ทางผัสสะขึ้น เช่น สังคมสร้างคู่ความสัมพันธ์ว่าควันไฟเป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงไฟไหม้ ทำให้เมื่อมองเห็นควันไฟจึงตีความสิ่งที่รับรู้และให้ความหมายได้ว่าพื้นที่ที่มองเห็นนั้นน่าจะเกิดไฟไหม้ เป็นต้น นอกจากนี้ การสร้างความหมายแก่การรับรู้ผ่านผัสสะยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามแต่ละสังคมและวัฒนธรรม เช่น การยกนิ้วโป้งในบางวัฒนธรรมอาจตีความได้ว่าเป็นการ

ชื่นชมหรือการแสดงความยกย่อง แต่ในบางวัฒนธรรมมองว่าการกระทำนี้หมายถึงความหยาบคายหรือการด่าทอ หรือการรับรู้และความเข้าใจต่อสถานที่นั้นๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับประสบการณ์ทางผัสสะที่มีต่อพื้นที่ (Feld and Basso 1996; Laplantine 2015; Pink 2012; Vannini, Waskul and Gottschalk 2012) เช่น ความรู้สึกถึงบรรยากาศที่อบอุ่นของบ้าน กลิ่นของความเจ็บป่วยและทุกข์ทรมานของโรงพยาบาล สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของผู้รับรู้ในการสร้างความหมายแก่สิ่งที่ตนรับรู้ในแต่ละสถานการณ์ เป็นต้น

ผัสสะทั้งห้ามิใช่เพียงแค่แหล่งที่มาในการเรียนรู้โลกเท่านั้น แต่เป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมและการกระทำของปัจเจกที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดรวบยอดทางสังคม (Low 2012) เนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่มักคุ้นเคยจนมองข้ามประเด็นที่ว่า การรับรู้ผ่านผัสสะนั้นเป็นสิ่งสร้างทางสังคม การเข้าเป็นสมาชิกในสังคมทำให้ผู้คนถูกขัดเกลาทางสังคมวัฒนธรรมผ่านสัญญาณที่ทำให้สามารถทำความเข้าใจและจัดการกับสิ่งต่างๆ ไปตามความหมายที่สังคมสร้างขึ้น ตัวอย่างเช่น เราทราบว่าน้ำอุ่นคล้ายกับน้ำส้มและน้ำอุ่นแตกต่างจากไวน์ แม้ว่าเมื่อลิ้มรสชาติน้ำอุ่นกับไวน์จะมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย แต่การสร้างแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทำให้เราทราบว่าไวน์มีรสชาติเหมือนวิสกี้นั้นมากกว่าน้ำอุ่น เป็นต้น (Vannini, Waskul, and Gottschalk 2012) จากการสร้างความหมายเพื่อใช้ในการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ผ่านผัสสะ ทำให้ผู้คนสามารถจัดกลุ่มและแยกแยะสิ่งที่ห้อมล้อมตัวเราได้ ซึ่งการกระทำเช่นนี้มีมนุษย์มิได้ทำในฐานะปัจเจก แต่ทำในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือความคิดที่มีต่อสิ่งต่างๆ ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การเลือกรับประทานอาหารเป็นเรื่องของปัจเจก แต่รสชาติความอร่อยนั้นเป็นสิ่งที่ถูกบ่มเพาะจากการเข้าเป็นสมาชิกของสังคม งานศึกษาของพอล สโตลเลอร์ (Paul Stoller) พบว่าสำหรับชาว Songhay นั้น การทำอาหารหรือซอสที่ดีที่สุดเป็นการแสดงถึงการต้อนรับของเจ้าบ้านแก่ผู้มาเยือน ความเป็นเจ้าบ้านที่ดี ความสัมพันธ์ทางสังคม และอารมณ์ความรู้สึก การที่ผู้มาเยือนได้ลิ้มรสชาติซอสที่ไม่อร่อยสร้างความอับอายให้แก่เจ้าบ้าน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของชาว Songhay ที่จะถ่ายทอดสูตรอาหารและสูตรซอสจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัวและชาว Songhay ด้วยกัน การที่สมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับการเรียนรู้กระบวนการทำอาหารสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์เชิงลบของ

สมาชิกในครอบครัวและการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ นอกจากนี้การปรุงรสที่มีรสชาติแฉะให้แก่แขกผู้มาเยือนก็ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความไม่พอใจของผู้ที่ไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นสมาชิกของสังคม (Stoller 1989)

ลำดับชั้นของผัสสะ

แม้ว่าผัสสะทั้งห้าจะเป็นสื่อกลางที่ใช้ในการเรียนรู้โลกทางสังคมและเป็นสิ่งสะท้อนวัฒนธรรม แต่ผัสสะทั้งห้ามิได้ถูกจัดวางหรือให้ความสำคัญทางสังคมอย่างเท่าเทียมกันในสังคมตะวันตกตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การมองเห็นถูกทำให้เป็นประสาทสัมผัสหลักที่สำคัญที่สุดในการรับรู้ เรียนรู้ สร้างประสบการณ์ ทำความเข้าใจโลก และเข้าถึงความจริง ความสำคัญของการมองเห็นเกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการคิดค้นการพิมพ์ จนกระทั่งนำมาสู่การเกิดขึ้นของโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ และนวัตกรรมต่างๆ ที่ให้อำนาจกับการมองเห็นในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลแทนการได้ยิน (McLuhan 1962) นอกจากนี้อำนาจของการมองเห็นยังถูกโยงกับความเป็นวิทยาศาสตร์ ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นเหตุเป็นผลและเน้นย้ำข้อมูลหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ (Howes 1991; Stoller 1989) รวมถึงประสิทธิภาพของการมองเห็นที่สามารถสำรวจหรือใช้งานได้ในระยะไกลและถูกรบกวนได้น้อยเมื่อเทียบกับผัสสะอื่นๆ (Banes and Lepecki 2007; Jacobson 1998; Low 2012; Synnott 1993) ความสำคัญของการมองเห็นเห็นได้ชัดเจนจากการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ในพื้นที่สาธารณะที่เต็มไปด้วยป้ายและสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้รูปภาพเป็นช่องทางสื่อสารและให้อำนาจแก่การมองเห็นในการเข้าถึงและตีความ หรือในบริบทของการศึกษาก็เห็นได้ชัดเจนจากการผลิตสื่อเพื่อการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ แผนที่ และการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งการจะเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ต้องทำผ่านการจ้องมองเท่านั้น การจ้องมองเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้และการตีความ แม้ว่าคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ หรือเทคโนโลยีต่างๆ จะมีทั้งภาพและเสียงในการนำเสนอข้อมูล แต่การมองเห็นยังคงเป็นผัสสะหลักในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล การได้ยินเป็นเพียงส่วนประกอบ ตลอดจนประสาทสัมผัสทางด้านกลิ่น รสชาติ และการสัมผัสก็ถูกให้ความสำคัญน้อยลงด้วย

การให้ความสำคัญกับการมองเห็นทำให้ภาพหรือสิ่งที่ปัจเจกมองเห็นนั้นมีสถานะเหมือนภาษาที่เป็นตัวแทนของความจริง (DeNora 2014) ทำให้มนุษย์ใช้ทักษะการมองเห็นและนำเอาสิ่งต่างๆ ที่เคยมองเห็นมาเป็นแหล่งข้อมูลในการดำรงชีวิตบนโลกใบนี้ เช่น กิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คนที่มีบริบทแตกต่างกัน เราอาศัยการมองเห็นเป็นองค์ประกอบในการคิด ตีความ ประเมินสถานการณ์ และแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญ เป็นต้น ภาพเหล่านี้เข้าสู่ร่างกายของเราผ่านการมองเห็นแล้วสะสมอยู่ในประสบการณ์ทางผัสสะ ซึ่งภาพที่ฝังอยู่ข้างในร่างกายนั้นจะเชื่อมโยงกับผัสสะทุกอย่างของเรา ทั้งการมองเห็น ความรู้สึกที่มีต่อมัน กลิ่นของมัน และเสียงของมัน โดยผ่านทางสิ่งที่เรามองเห็น เช่น เมื่อเราเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับอาหารเมนูหนึ่ง เราจะมีภาพอาหารชนิดนั้นอยู่ในประสบการณ์ของเรา เมื่อเราเห็นอาหารชนิดนั้นอีกครั้ง ภาพนั้นจะกระตุ้นประสบการณ์ ทำให้เรานึกถึงรสชาติ เนื้อสัมผัส กลิ่น และความรู้สึกที่มีต่ออาหารชนิดนั้น เป็นต้น

ในทางสังคมวิทยา ซิมเมลชี้ให้เห็นว่า การมองเห็นหรือตามีหน้าที่เฉพาะทางสังคมวิทยาในการปฏิสังสรรค์ทางสังคม มนุษย์ใช้ประสาทสัมผัสโดยเฉพาะการมองเห็นในการตีความหมายกิริยาท่าทางและสีหน้าของอีกฝ่ายเพื่อให้สามารถแสดงการกระทำในลักษณะที่สอดคล้องกัน ดังนั้นการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมองซึ่งกันและกัน (Park and Burgess 1970; Synnott 1993; Weinstein and Weinstein 1984) นอกจากนี้การมองเห็นยังถูกนำมาใช้ในการตรวจตราและควบคุมชีวิตทางสังคมของผู้คนด้วยการจ้องมอง (surveillance) ทำให้ผู้คนรู้สึกว่าตนเองถูกจับจ้องอยู่ทุกหนแห่ง ผ่านการจัดตารางกิจกรรมที่ควบคุมผู้คนให้อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงการติดตั้งกล้องวงจรปิดในแต่ละพื้นที่เพื่อดูความเป็นไปและความเคลื่อนไหวของผู้คนในสังคม ความรู้สึกที่ว่ากำลังถูกจับจ้องทำให้ผู้คนพยายามควบคุมการกระทำและเรื่อร่างกายของตนเอง (Maslen 2015; Foucault 1977)

ประสบการณ์ทางผัสสะ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านักคิดหลายคนเห็นตรงกันว่า การมองเห็นเป็นผัสสะที่มีอำนาจสูงสุดในสังคมสมัยใหม่ แต่มีนักคิดอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว

เนื่องจากเป็นการอธิบายผัสสะด้านการมองเห็นแบบเป็นอิสระโดยแยกขาดจากผัสสะอื่นๆ ทำราวกับว่าการมองเห็นเป็นเพียงผัสสะเดียวที่สามารถเข้าถึงความจริงได้และละเอียดความสามารถของผัสสะอื่นๆ ที่มีส่วนในการเรียนรู้ เข้าถึงความจริง และสร้างประสบการณ์ทางผัสสะ โดยมาร์ค สมิธ (Mark M. Smith) เสนอว่า มนุษย์ไม่สามารถทำความเข้าใจสิ่งที่มองเห็นได้อย่างเป็นอิสระโดยแยกออกจากการได้ยิน การสัมผัส กลิ่น และการลิ้มรส แต่ทุกผัสสะทำงานร่วมกัน เราเข้าใจสิ่งที่ตาเห็นได้โดยอาศัยการมองเห็นซึ่งเชื่อมกับผัสสะอื่นๆ ด้วย เพราะการทำความเข้าใจโลกสามารถทำได้มากกว่าใช้การมองเห็น (Smith 2007) เช่นเดียวกับที่ซาราห์ พิงค์ (Sarah Pink) อธิบายว่า การมองเห็นเป็นการลดทอนสภาพแวดล้อมให้กลายเป็นวัตถุที่ถูกจัดเก็บเป็นภาพตัวแทนอยู่ในความรู้สึกนึกคิด แต่ในความเป็นจริง การรับรู้และการจัดเก็บประสบการณ์จำเป็นต้องอาศัยผัสสะต่างๆ ประกอบกัน ดังนั้นจึงไม่มีผัสสะใดเป็นผัสสะหลักในการรับรู้และสร้างประสบการณ์ (Pink 2001; 2009) เช่นในการรับรู้ความเป็นบ้าน เราไม่ได้ใช้เพียงแค่การมองเห็นเท่านั้น แต่อาศัยการรับรู้ผ่านกลิ่นที่คุ้นเคยและการสัมผัสบรรยากาศที่อบอุ่นในการประเมินความเป็นบ้านด้วย เป็นต้น นอกจากนี้พิงค์ยังเสนอว่า การศึกษาผัสสะทางสังคมมิใช่เพียงแค่ค้นหาความหมาย คุณค่า หรือสัญญาณที่ถูกใส่เข้าไปในผัสสะเท่านั้น แต่ยังเป็นการศึกษาประสบการณ์ทางผัสสะและการใช้ผัสสะของผู้คนที่ใช้ในการทำความเข้าใจโลกด้วย (Pink 2010) เพราะความเข้าใจโลกทางสังคมเกิดขึ้นจากการใช้ผัสสะและการให้ความหมายกับประสบการณ์ทางผัสสะ (Laplantine 2015)

สำหรับผู้เขียน ประสบการณ์ทางผัสสะก่อรูปขึ้นจากกระบวนการให้ความหมายและคุณค่าทางสังคม กระบวนการตีความของปัจเจก และประสบการณ์ทางสังคมของปัจเจกผู้นั้น ในการรับรู้และเรียนรู้การแยกประเภทสิ่งต่างๆ เราอาจเริ่มต้นจากการให้ความหมายผ่านคุณค่าที่ถูกกำหนดโดยสังคมเพื่อรับรู้ว่ามีอะไร เรียกว่าอะไร ใช้ทำอะไร และควรจะจัดการอย่างไรมาเป็นแนวทางในการสร้างประสบการณ์ทางผัสสะต่อสิ่งรอบตัว แต่เมื่อมนุษย์เติบโตขึ้น ต้องเข้าไปข้องเกี่ยวกับสิ่งรอบตัวและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้น ประสบการณ์ทางผัสสะจึงไม่เพียงแต่อาศัยความหมายและคุณค่าที่ถูกกำหนดโดยสังคมเท่านั้น แต่ยังอาศัยประสบการณ์ชีวิตและผัสสะที่สั่งสมไว้เข้ามาช่วยในการประเมิน ตัดสิน

คุณค่า และให้ความหมายกับประสบการณ์ทางผัสสะของปัจเจกด้วย เช่น ในกรณีของผู้พิการทางสายตา พวกเขาประเมินและตัดสินผู้คนจากเสียง แม้ว่าสังคมจะสร้างภาพเหมารวมโดยเชื่อมโยงกลิ่นกายที่รุนแรงกับบุคคลที่มีปัญหาทางจิต แต่จากประสบการณ์ของผู้พิการทางสายตา หลายคนตระหนักว่าพวกเขาไม่สามารถตัดสินว่ากลิ่นกายเช่นนั้นเป็น “คนบ้า” ได้ในทันที เพราะอาจเป็นเพียงแค่คนที่ไม่ได้รักษาความสะอาดเท่านั้น ดังนั้นสำหรับผู้พิการทางสายตาจึงต้องอาศัยเสียง น้ำเสียง และคำพูด ร่วมกับกลิ่นในการตัดสินว่าบุคคลนั้นเป็นอย่างไร ชอบหรือไม่ชอบบุคคลนั้น แต่ถึงอย่างนั้นภาพที่สังคมสร้างภาพประทับใจให้แก่กลุ่มคนที่เป็นอันตรายก็ยังคงถูกใช้เป็นแนวทางในการประเมินผู้คนในเบื้องต้นและหาทางหลีกเลี่ยงในสถานการณ์ต่างๆ

นอกจากนี้ การทำความเข้าใจการใช้ผัสสะและประสบการณ์ทางผัสสะยังสัมพันธ์กับมิติด้านอารมณ์และความรู้สึกราวกับเป็นอีกหนึ่งผัสสะของมนุษย์ เนื่องจากในกระบวนการตีความเพื่อประเมินสถานการณ์และผู้ร่วมสนทนาผ่านผัสสะ นอกจากจะใช้ประสบการณ์แล้ว มนุษย์ยังใช้อารมณ์และความรู้สึกเข้ามาช่วยในการทำความเข้าใจโลกด้วย ตัวอย่างเช่น การตีความกาแฟไม่ใช่เพียงแค่การลิ้มรสและการสูดดมกลิ่นและให้ความหมายว่าคือกลิ่นของกาแฟ แต่รสชาติและกลิ่นของกาแฟยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับอารมณ์และความรู้สึกสดชื่น ผ่อนคลาย เป็นต้น แม้อารมณ์และความรู้สึกจะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องและบอกเล่าได้อย่างตรงไปตรงมาผ่านภาษา แต่ก็ยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องตระหนักถึงในการศึกษาผัสสะทางสังคม ดังนั้นประสบการณ์ทางผัสสะจึงประกอบไปด้วยความหมายที่มีต่อการรับรู้อารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้น และความทรงจำที่มีต่อสิ่งที่ตนรับรู้

ทั้งการเปลี่ยนขยายมุมมองในการศึกษาผัสสะ การตระหนักถึงบทบาทของผัสสะอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการมองเห็น และการให้ความสำคัญกับบทบาทของผัสสะต่างๆ ที่ถูกใช้ร่วมกันในการรับรู้และสร้างประสบการณ์ ต่างเป็นการเพิ่มเติมองค์ความรู้ทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาผัสสะ และนำมาสู่ข้อเสนอกี่ยวกับวิธีวิทยาการศึกษาผัสสะที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้สามารถศึกษาสังคมและผู้คนผ่านผัสสะได้อย่างละเอียดและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการสร้างประสบการณ์ต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวของมนุษย์มิได้อาศัยเพียงแค่การมองเห็น การทำความเข้าใจต่อสิ่งที่มองเห็นได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยผัสสะอื่นๆ เข้ามาเป็น

องค์ประกอบร่วมกัน หากลองสำรวจประสบการณ์ทางผัสสะที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจพบว่าภายในความทรงจำไม่ได้มีเพียงแต่รูปภาพ แต่อบอวลไปด้วยกลิ่น เสียง และความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นๆ ในแต่ละพื้นที่และช่วงเวลา

สังคมวิทยาผัสสะ: วิธีวิทยาในการศึกษา

การศึกษาสังคมและผู้คนผ่านผัสสะ มุ่งเน้นการค้นหาชุดความหมายและคุณค่าที่สังคมสร้างและใส่เข้าไปในผัสสะ เพื่อให้ผัสสะเป็นตัวกลางในการเข้าถึงและเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลัง ทั้งนี้อาจจัดกลุ่มแนวการศึกษาหลักๆ ได้เป็น 2 แนวทาง ได้แก่ 1) *แนวศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของผัสสะ* ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างผัสสะทางสังคม บทบาท และการประกอบสร้างความหมายของผัสสะ โดยเน้นพิจารณาเฉพาะกระบวนการทางสังคมที่ประกอบสร้างความหมายของผัสสะหนึ่งๆ ในแต่ละสังคมวัฒนธรรม และ 2) *แนวศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาว่าด้วยผัสสะ (sensory ethnography)* ที่เสนอว่า วิธีการศึกษาผัสสะโดยใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีที่ดีที่สุด (Vannini, Waskul, and Gottschalk 2012) โดยเน้นการเข้าไปร่วมใช้ชีวิตกับผู้คนในวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อค้นหาสัญลักษณ์และความหมายของผัสสะที่สังคมสร้างขึ้น

ประวัติศาสตร์สังคมของผัสสะ

การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมผ่านผัสสะคือการศึกษาผัสสะเพื่อทำความเข้าใจบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปของผัสสะในการสร้างประสบการณ์ต่อสิ่งรอบตัว และเป็นการศึกษาการประกอบสร้างความหมายทางสังคมต่อการรับรู้ผ่านผัสสะที่แตกต่างออกไปในแต่ละช่วงเวลาของสังคม (ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ 2558) เช่น กลิ่นมีบทบาททางสังคมมาอย่างยาวนาน โดยบ่งบอกสถานภาพทางสังคม อาชีพ เพศ การจัดการอาหาร เป็นต้น ซึ่งการให้ความหมายและคุณค่าทางสังคมแก่กลิ่นต่างๆ นั้นแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลาและวัฒนธรรม (Classen, Howes, and Synnott 1994) หรืองานศึกษาเกี่ยวกับการสัมผัสของคลาสเซนที่ชี้ให้เห็นว่า การสัมผัสเป็นสิ่งกลางในการปฏิสังสรรค์ทางสังคมและแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด อีกทั้งการสัมผัส

จะสามารถเยียวยาและรักษาความเจ็บปวดและโรคภัยได้ (Classen 2005) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษาสังคมผ่านผัสสะหนึ่งๆ อาจทำให้เห็นถึงบทบาทและการประกอบสร้างผัสสะทางสังคมที่ชัดเจน ทว่าการศึกษามผัสสะในทางสังคมมิได้ต้องการค้นหาความหมายและสัญลักษณ์ที่ถูกละเข้าไปในผัสสะเท่านั้น แต่ยังต้องการทำความเข้าใจประสบการณ์ทางผัสสะและการให้ความหมายกับประสบการณ์ทางผัสสะที่ปัจเจกใช้ในการทำความเข้าใจโลกทางสังคมด้วย

การศึกษาและทำความเข้าใจประสบการณ์ทางผัสสะของผู้คนไม่สามารถทำได้ด้วยการศึกษาผัสสะแบบแยกส่วนเป็นอิสระออกจากกัน เนื่องจากการรับรู้และสร้างประสบการณ์ทางผัสสะต่อสิ่งรอบตัวไม่สามารถทำได้ผ่านการใช้ผัสสะใดผัสสะหนึ่งเท่านั้น แต่ความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นจากการประสานกันของผัสสะต่างๆ เช่น ความชอบในเสื้อผ้ามิได้เกิดขึ้นจากการมองเท่านั้น แต่ยังเกิดจากความรู้สึกสัมผัสที่นุ่มของเนื้อผ้า และความสบายตัวเมื่อสวมใส่ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการเคลื่อนมาสู่การเสนอวิธีวิทยาในการศึกษามผัสสะคือ แนวศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยผัสสะ ที่เสนอการศึกษามผัสสะทั้งห้าที่ทำงานร่วมกัน

ชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยผัสสะ

แนวศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยผัสสะให้ความสำคัญกับประสบการณ์ทางผัสสะที่หลากหลาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการใช้ชีวิตของผู้คน นอกจากนี้ยังมองผัสสะในฐานะสื่อกลางที่นำมาซึ่งประสบการณ์และการสร้างความรู้ วิธีการศึกษาเช่นนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจการใช้ผัสสะของผู้คนอย่างมีส่วนร่วม (Smith 2007; Pink 2009, 2012) ดังนั้นการศึกษามผัสสะและประสบการณ์ทางผัสสะจะเป็นช่องทางที่สามารถทำให้เข้าใจประสบการณ์ ค่านิยม และโลกทางสังคมของผู้คนได้ จากการนำผัสสะไปเป็นสื่อกลางในการเข้าถึงและบอกเล่าการประกอบสร้าง การตีความ และการให้ความหมายต่อประสบการณ์ทางผัสสะที่พวกเขาเผชิญต่อสภาพแวดล้อมและโลกทางสังคม

เมื่อประสบการณ์ทางผัสสะและความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ในโลกใบนี้เกิดจากการใช้ผัสสะที่หลากหลายประกอบกัน จึงเป็นความท้าทายและความยากในการศึกษาประสบการณ์ทางผัสสะของผู้คน เนื่องจากวิธีการเก็บรวบรวมและถ่ายทอดข้อมูลอยู่ในรูปแบบของคำพูด

และภาพที่ไม่อาจบอกเล่าหรือนำเสนออารมณ์ความรู้สึก สัมผัส กลิ่น รสชาติ ได้อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่สำคัญของภาษาที่ผู้วิจัยต้องตระหนักถึงเป็นอย่างยิ่ง และข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึกที่ได้สัมผัส กลิ่น รสชาติ และอารมณ์ความรู้สึกเหล่านี้อาจไม่สามารถจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่สามารถรับรู้ได้เมื่อเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์นั้น

ยิ่งไปกว่านั้น ข้อจำกัดของการใช้ผัสสะของตัวผู้ศึกษาเองอาจมีผลต่อการเข้าถึงและทำความเข้าใจข้อมูล ตัวอย่างเช่น ในขณะที่ผู้เขียนกำลังพัฒนาแนววิธีศึกษาเพื่อทำความเข้าใจการสัมผัสของผู้พิการทางสายตา แต่ความแตกต่างของการใช้ผัสสะในการดำเนินชีวิตระหว่างผู้เขียนกับผู้พิการทางสายตาทำให้คำพูดและภาพไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจการสัมผัสของพวกเขา แม้ว่าผู้เขียนจะพยายามปิดตาและเอาตนเองเข้าไปอยู่ในบริบทที่ไม่ใช่ตาในการดำเนินชีวิต แต่ในท้ายที่สุดผู้เขียนก็ไม่สามารถเข้าใจโลกของคนตาบอดได้อย่างลึกซึ้งมากนัก เพราะผู้เขียนยังคงเป็นคนตาดีที่พยายามเป็นคนตาบอดและยังคงใช้ตาในการดำเนินชีวิต อีกทั้งผู้เขียนไม่สามารถใช้ผัสสะที่นอกเหนือจากการมองเห็นได้ในระดับเดียวกับพวกเขา ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ควรตระหนักในการศึกษาการใช้ผัสสะและประสบการณ์ทางผัสสะคือ การไม่เอาผัสสะของตัวเองไปใช้ในการศึกษาประสบการณ์ทางผัสสะของผู้อื่น แต่จำเป็นต้องเปิดโลกของตัวเองให้กว้างแล้วใช้ผัสสะในแบบเดียวกับกลุ่มคนที่เราเข้าไปศึกษา ด้วยการฝึกฝนที่จะฟังเสียงรอบข้าง สูดดมกลิ่นที่ลอยเข้าปะทะจมูก และเก็บรายละเอียดกับสิ่งที่เราสัมผัสให้มากยิ่งขึ้น เพื่อใช้ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้เขียนกับผู้พิการทางสายตา นอกจากนี้การศึกษาผัสสายังทำให้เห็นถึงประสบการณ์ทางสังคมและสุนทรียะในการดำเนินชีวิตของผู้คนที่มิได้เกิดขึ้นจากการมองเห็นเพียงผัสสะเดียว

สรุป: สังคมวิทยาผัสสะกับการท้าทายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผัสสะ ประสบการณ์ทางผัสสะ และสังคม มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันรวมถึงต่างประกอบสร้างซึ่งกันและกันในการสร้างโลกทางสังคม กล่าวคือ ชุดความหมายทางสังคมเป็นเสมือนเครื่องชี้แนะแนวทางที่ผู้คนใช้ในการรับรู้สิ่งรอบตัวผ่านผัสสะและจัดการสภาพแวดล้อม ซึ่งการใช้ผัสสะและการให้ความหมายทางสังคมจะนำมาสู่การสร้างประสบการณ์ทาง

ผัสสะ และการให้ความหมายและประสบการณ์ทางผัสสะมิได้ถูกกำหนดอย่างตายตัวจากสังคมเท่านั้น แต่ยังคงอุปฐกขึ้นจากการตีความและการให้ความหมายของปัจเจกภายใต้บริบทของพื้นที่และเวลาด้วย ผัสสะและประสบการณ์ทางผัสสะคือคลังความรู้ที่ผู้คนใช้ในการรับรู้ ทำความเข้าใจ และสร้างโลกทางสังคมในแบบของพวกเขา ประสบการณ์ทางผัสสะจึงเกิดจากการใช้ผัสสะประกอบกันและใช้ชุดความหมายทางสังคมควบคู่ไปกับประสบการณ์ของปัจเจกเพื่อตีความ ให้ความหมาย และให้คุณค่าแก่ประสบการณ์ทางผัสสะซึ่งจัดเป็นชุดความรู้ในการดำเนินชีวิตของผู้คน เมื่อการใช้ผัสสะและประสบการณ์ทางผัสสะเป็นสิ่งสร้างทางสังคม การศึกษาผัสสะจึงทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคม และโลกทางสังคมของผู้คนได้

ผัสสะถูกดึงเข้ามาใช้ในการรับรู้และนำเสนอตัวตนของปัจเจก ตัวตนของพวกเขาเกิดขึ้นจากการใช้ผัสสะต่างๆ ในการรับรู้ เรียนรู้ และสะสมข้อมูลเกี่ยวกับบรรทัดฐาน ค่านิยม การให้ความหมายทางสังคมและความคาดหวังทางสังคมที่เข้ามาเป็นตัวชี้นำการแสดงออกในแต่ละบทบาท สถานที่ และชุดความสัมพันธ์ว่าอย่างไรจึงจะเหมาะสม อีกทั้งตัวตนยังเกิดขึ้นจากการใช้ผัสสะในการรับรู้สถานการณ์ สภาพแวดล้อม และปฏิกริยาของผู้คนในชุดความสัมพันธ์ รวมถึงอาศัยประสบการณ์ทางผัสสะในการนิยามตนเองในสถานการณ์ดังกล่าว เนื่องจากการนิยามตัวตนเกิดขึ้นจากการรับรู้และให้ความหมายกับสถานที่และปฏิกริยาของผู้ร่วมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แล้วนำมาสู่การนำเสนอตัวตนที่สร้างภาพประทับในเชิงบวก ดังนั้นผัสสะจึงเป็นช่องทางสำคัญในการที่ปัจเจกรับเอาบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการแสดงการกระทำเข้ามาสู่ตนเอง และมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนในบริบทต่างๆ ที่นำไปสู่การนิยามและนำเสนอตัวตนของปัจเจกที่สอดคล้องกับบริบทและผู้ร่วมการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และใช้ในการแสดงการกระทำเพื่อจัดการกับสถานการณ์ต่างๆ ในกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม

การเคลื่อนตัวของกรอบการศึกษาและวิถีวิทยาในการศึกษาผัสสะทางสังคมชี้ให้เห็นถึงความเป็นผู้กระทำทางสังคมและผู้ถูกกระทำทางสังคมของผัสสะ ในด้านหนึ่งดูราวกับว่าผัสสะจะเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดความหมายและถูกให้คุณค่าทางสังคม แต่ในขณะเดียวกันผัสสะเองก็เป็นผู้กระทำทางสังคม เป็นแหล่งที่มาของข้อมูล เป็นตัวสร้างประสบการณ์และ

ชุดความรู้ในการดำเนินชีวิตของผู้คน และทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์และโลกทางสังคม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ใช้ในการกระตุ้นความทรงจำและย้ำเตือนผู้คนถึงเรื่องราวต่างๆ ในชีวิต ผัสสะจึงเป็นเสมือนสิ่งที่เชื่อมโยงอดีตเข้ากับปัจจุบันและเชื่อมโยงมนุษย์เข้าสู่สังคม (Stoller 1989) ผัสสะ ประสบการณ์ทางผัสสะ และสังคมต่างสร้างซึ่งกันและกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และเป็นอีกช่องทางในการศึกษาสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงมิติทางสังคมวัฒนธรรมและประสบการณ์ทางสังคม ที่นอกจากจะสะท้อนความเข้าใจของปัจเจกที่มีต่อโลกทางสังคมแล้ว ยังเผยให้เห็นโยงใยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจอีกด้วย

การศึกษาผัสสะทางสังคมเผยให้เห็นถึงอำนาจและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ผ่านการสร้างความหมายและการกำหนดการใช้ผัสสะให้แก่กลุ่มคนในสังคม การจัดลำดับความสำคัญของผัสสะและการให้ความหมายสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจทางสังคมที่มาควบคู่กับกระบวนการสร้างผัสสะทางสังคม ตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นถึงการสถาปนาการมองเห็นให้เป็นผัสสะที่มีอำนาจในการเข้าถึง อธิบายความจริง และเป็นผัสสะของผู้มีอำนาจ การกล่าวอ้างเช่นนี้ทำให้เกิดการตีตราผู้ที่ใช้ผัสสะอื่นๆ ว่าเป็นผู้ไร้อำนาจและเป็นรองทางสังคม ตัวอย่างเช่น การใช้อำนาจอย่างแยบยลภายใต้การให้ความหมายผ่านกลิ่น เพื่อกดทับควบคุม และผลักดันบางกลุ่มให้อยู่ในสถานะชายขอบ การสร้างความหมายให้กับกลิ่นต่างๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างสังคม ชนชั้น เชื้อชาติ และเพศ เช่น การทำให้กลิ่นหอมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงคนรวย และกลิ่นเหม็นคือตัวแทนของความจน รวมถึงการลิ้มรสที่แสดงถึงวัฒนธรรมการกิน มารยาทบนโต๊ะอาหาร และรสนิยมนก็เป็นอีกหนึ่งผัสสะที่ใช้ในการแบ่งแยกกลุ่มคนและแสดงถึงความมีอำนาจ เป็นต้น (Classen, Howes, and Synnott 1994; Classen 2005; Elias et al. 2000; Howes 2005; Stoller 1989)

ประสบการณ์การสัมผัสสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความเป็นหญิงและชาย ความเป็นหญิงถูกเชื่อมโยงกับการสัมผัส ความนุ่มนวล ความละเอียดประณีต อารมณ์ความรู้สึก และความอ่อนแอ ในขณะที่ความเป็นชายคือความเป็นผู้นำ ความแข็งแรง ทำให้ผู้หญิงถูกควบคุมการแสดงออกพฤติกรรม เช่น ห้ามแสดงการกระทำที่รุนแรงและก้าวร้าว แต่เหมาะสมกับงานฝีมือและงานภายในบ้าน นอกจากนี้ บรรทัดฐานและความคาดหวังทางสังคม

ยังส่งผลต่อผัสสะ ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นวัตถุทางเพศ โดยผู้ชายมีความชอบธรรมในฐานะผู้มอง ในขณะที่ผู้หญิงกลายเป็นวัตถุแห่งการจ้องมองของผู้ชาย หรือผ่านการแต่งแต้มกลิ่นบนเรือนร่างให้หอมและสะอาดอยู่ตลอดเวลา ไม่ให้มีกลิ่นไม่พึงประสงค์ เพื่อแสดงถึงวัยเจริญพันธุ์และดึงดูดเพศชาย ในขณะที่เพศชายได้รับอนุญาตให้สามารถมีกลิ่นเหม็นโคลหรือกลิ่นไม่พึงประสงค์ได้ เป็นต้น (Classen, Howes, and Synnott 1994; Classen 2005)

การศึกษาผัสสะจึงเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการศึกษาสังคมและผู้คนทางสังคมวิทยาที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองการทำความเข้าใจและประสบการณ์ทางสังคมที่หลากหลายของผู้คน ที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไปของอำนาจในการสร้างความหมายและจัดการกับผู้คนในแต่ละช่วงเวลาของสังคมและวัฒนธรรม

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. 2558. “การจัดแสดงในฐานะพื้นที่ทางการเมือง”. *วารสารสังคมศาสตร์* 27(1): 131-147.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Banes, Sally, and Andre Lepecki. 2007. *The Senses in Performance*. New York: Routledge.

Benedict, Ruth. 1934. *Patterns of Culture*. New York: Houghton Mifflin.

Classen, Constance, David Howes, and Anthony Synnott. 1994. *Aroma: The cultural history of smell*. London: Routledge.

Classen, Constance. 2005. *The Book of Touch*. Oxford: Berg.

DeNora, Tia. 2014. *Making Sense of Reality: Culture and perception in everyday life*. London: Sage Publications.

Elias, Norbert, Edmund Jephcott, Eric Dunning, Johan Goudsblom, and Stephen Mennell. 2000. *The Civilizing Process: Sociogenetic and psychogenetic investigations*. Oxford, U.K.: Blackwell.

Feld, Steven. 1982. *Sound and Sentiment: Birds, weeping, poetics, and song in Kaluli expression*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Feld, Steven, and Keith H. Basso. 1996. *Senses of Place*. New Mexico: School of American Research Press.

Foucault, Michel. 1977. *Discipline and Punish: The birth of the prison*. London: Penguin Books.

Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.

- Herzfeld, Michael. 2001. *Anthropology: Theoretical practice in culture and society*. Malden, Mass., U.S.A.: Blackwell Pub.
- Howes, David. 1991. *The Varieties of Sensory Experience: A sourcebook in the anthropology of the senses*. Toronto: University of Toronto Press.
- Howes, David. 2005. *Empire of the Senses: The sensual culture reader*. Oxford: Berg.
- Ingold, Tim. 2011. "Worlds of Sense and Sensing the World: A response to Sarah Pink and David Howes." *Social Anthropology* 19(3): 313-317.
- Jacobson, R. Dan. 1998. "Cognitive Mapping without Sight: Four preliminary studies of spatial learning." *Journal of Environmental Psychology* 18(3): 289-305.
- Laplantine, François 2015. *The Life of the Senses: Introduction to a modal anthropology*. Translated by Jamie Furniss. London: Bloomsbury Academic.
- Low, Kelvin. E. Y. 2012. "The Social Life of the Senses: Charting directions." *Sociology Compass* 6(3): 271-282.
- Maslen, Sarah. 2015. "Researching the Senses as Knowledge." *The Senses and Society* 10(1): 52-70.
- McLuhan, Marshall. 1962. *The Gutenberg Galaxy: The making of typographic man*. Toronto: University of Toronto Press.
- Park, Robert E., and Ernest W. Burgess. 1970. *Introduction to the Science of Sociology: Including an index to basic sociological concepts*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pink, Sarah. 2001. *Doing Visual Ethnography: Images, media, and representation in research*. London: Sage Publications.
- Pink, Sarah. 2009. *Doing Visual Ethnography*. Los Angeles, Calif.: Sage Publications.
- Pink, Sarah. 2010. "The Future of Sensory Anthropology/the Anthropology of the Senses." *Social Anthropology* 18(3): 331-333.

- Pink, Sarah. 2012. *Situating Everyday Life: Practices and places*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Smith, Mark M. 2007. *Sensing the Past: Seeing, hearing, smelling, tasting, and touching in history*. Berkeley: University of California Press.
- Stoller, Paul. 1989. *The Taste of Ethnographic Things: The senses in anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Synnott, Anthony. 1993. *The Body Social: Symbolism, self, and society*. London: Routledge.
- Vannini, Phillip, Dennis Waskul, and Simon Gottschalk. 2012. *The Senses in Self, Society, and Culture: A sociology of the senses*. London: Routledge.
- Weinstein Deena, and Michael Weinstein. 1984. "On the Visual Constitution of Society: The contributions of Georg Simmel and Jean-Paul Sartre to a Sociology of the senses." *History of European Ideas* 5(4): 349-362.
- Zerubavel, Eviatar. 1991. *The Fine Line: Making Distinctions in Everyday Life*. New York: Free Press.